

Beretning og regnskab for 2015 som godkendt på årsmødet i Historisk Samfund for Sønderjylland lørdag den 30. april 2016 kl. 13.30 på Musik- og Teaterhøjskolen i Toftlund

Mens arbejdet i Historisk Samfund i 2014 var meget præget af jubilæer – 150-året for krigen i 1864, 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig, og 125-året for Sønderjyske Årbøger – blev 2015 i højere grad et normalt arbejdsår. Helt fri for at beskæftige os med runde årstal blev vi dog ikke.

Sønderjyske Årbøger og to besættelsesjubilæer

Sønderjyske Årbøger 2015 indeholdt således to artikler om krigen i 1864. Den første har Jens Ole Christensen kaldt *En øretæveindbydende fuckfinger til de politiske opgavestillere – nogle (efter)tanker om TV-serien "1864"*. Her giver han sin uforbeholdne mening om Danmarks Radios og Ole Bornedals stort anlagte tv-serie "1864". Også den næste artikel omhandlede 1864 og synet på krigen i sam- og eftertiden. Inge Adriansen præsenterede i sin artikel *Krigen 1864 i dansk og tysk billedkunst* en række danske og tyske historiemalerier med motiver fra 1864-krigen. Resten af årbogen handlede om 1900-tallet. I februar 1940 døde den frisiske digter Jens Mungard i koncentrationslejren Sachsenhausen. Mogens Rostgaard Nissen skildrede i artiklen *Jens Mungard – Strandtidslen er min blomst* en af de vigtigste nordfrisiske digteres liv, der både familiemæssigt, socialt og politisk var brydsomt og ulykkeligt. I 1926 anholdt politiet en lille gruppe yngre officerer i Tønder og anklagede dem for forsøg på at anstifte oprør. De tre officerer havde handlet på opfordring af den karismatiske bondefører Cornelius Petersen. Nikolaj Petersen gennemgik i artiklen *"Løjtnant-oprøret" i Tønder 1926: Drama, tragedie eller farce?* sagen og baggrunden for, at de anklagede blev pure frifundet af Søndre Landsret.

Det danske mindretal engagerede sig i 1920'erne i Forbundet af Nationale Mindretal i Tyskland for bl.a. at forbedre mindretalenes rettigheder. Jana Prose belyste i artiklen *Det danske mindretals engagement i mindretalssamarbejdet i Weimarrepublikken*, hvordan mindretallets engagement blev vurderet i den danske og den tyske regering.

I anden halvdel af 1930'erne lagde den lille landsby Stollig på Løjt Land navn til en "affære", der begyndte med en tvangsauktion over en gård og fortsatte med trusler og hærværk mod gårdens nye ejer og endte i et omfattende retsligt opgør mellem ledende nazister i det tyske mindretal og landsdelens justitsmyndigheder. I artiklen *Stolligaffæren 1936-1940* redegjorde Hans Schultz Hansen for affæren og dens udløbere.

Mod slutningen af Anden Verdenskrig blev omtrent 17.500 fanger reddet ud af de tyske kz-lejre gennem den såkaldte "Bernadotte-aktion". Henrik Skov Kristensen beskrev i sin artikel *De Hvide Busser i et sønderjysk perspektiv*, hvordan synet på aktionen har udviklet sig, og om der er baggrund for en justering af hele vurderingen af De Hvide Busser.

Ud over artiklerne rummede årbogen som sædvanligt anmeldelser, årsberetninger og en oversigt over indholdet i de lokalhistoriske årbøger. I redaktionen er der sket en udskiftning, idet Hans-Ole Mørk er blevet erstattet af Klaus Tolstrup Pedersen fra Den slesvigske Samling på Dansk Centralbibliotek i Flensborg. Hans-Ole Mørk har været krumtappen i årbogsredaktionen siden 2009 og især taget vare på indholdsstyring, korrekturlæsning, anmeldelser og årsberetninger, kontakt til trykkeri, organisering af pakning m.m. Fremhæves skal især indholdsfortegnelsen over årgangene 2000-14, som bragtes i 2014. Historisk Samfund skylder ham en stor tak.

Henrik Skov Kristensens artikel udsprang af foredraget på vort årsmøde den 25. april på Sundeved Efterskole i Bovrup. Dermed markerede foreningen 70-året for Danmarks befrielse den 5. maj 1945. 75-året for Danmarks besættelse den 9. april 1940 blev heller ikke glemt. På dagen blev der om eftermiddagen holdt et

foredragsarrangement på Rigsarkivet i Aabenraa med tre foredrag. Hans Schultz Hansen behandlede det tyske overfald den 9. april og kampene i Sønderjylland, mens Henrik Skov Kristensen tog sig af det tyske mindretal den 9. april og grænseflytningsrygterne i forsommeren, mens René Rasmussen skildrede de danske reaktioner på den 9. april. Der var 150 tilhørere, og de var gode bogkøbere.

2015 var desuden jubilæumsår for København-Bonn-Erklæringerne fra 1955. Sydslesvig kreds arrangerede den 12. marts en debataften om erklæringernes aktuelle betydning med MF Mette Bock, Jørgen Møllekjær fra Flensborg Avis, Gwyn Nissen fra Der Nordschleswiger og Martin Lorenzen fra SSW i panelet. Arrangementet samlede 62 deltagere.

Sønderjysk Månedsskrift

Sønderjysk Månedsskrift udkom med otte numre, heraf et temanummer om de sønderjyske højskoler med artikler om højskolebevægelsen og højskolerne fra etableringen af den første – Rødding Højskole – i 1844, til lukningen af Løgumkloster Højskole i 2014. Årets første nummer bragte artikler og erindringer med tilknytning til Første Verdenskrig. 100-året for kvindernes stemme- og valgret i Danmark i 1915 blev markeret, endskønt de sønderjyske kvinder først fik retten i 1919. En af de kvinder, der kæmpede for kvindernes valgret i Tyskland, kvindesagen generelt og samfundets svagest stillede, var Anne Mosegaard, som der blev tegnet et portræt af. Arkitekturen i landsdelen blev belyst, ligesom også den nationale kamp fik sin plads i månedsskriftet. Grænselandskronikken fortsatte med H.E. Sørensen som forfatter.

To bøger

I november udgav Historisk Samfund to nye bøger. Den ene var H.E. Sørensens grundlæggende værk om sønderjysk litteratur gennem tiderne. Den fik titlen *Alle de skjalde. Litteratur i Sønderjylland og Sønderjylland i litteraturen*. Værket spænder

fra guldhornene til Erling Jepsen og andre af nutidens forfattere. Bogen behandler ikke kun berømte forfattere som H.A. Brorson, Edvard Lembcke, Marcus Lauesen, Willy-August Linnemann og Peter Seeberg, hvis værker er blevet stående, men også mange mindre kendte og for størstedelen nu glemte ophavsmænd til digte, noveller, romaner og skuespil til brug i grænsekampen. Bogen dækker forfatterskaber på dansk og tysk fra Nordslesvig og forfatterskaber på dansk fra Sydslesvig. Den er et grundigt pionérværk. Det har pressen heldigvis haft blik for. Bogen har fået mange virkelig fine anmeldelser, og det er helt efter fortjeneste. Den blev udgivet i behageligt samarbejde med Sprogforeningen.

Sønderjydske lommeuld er Svend Beiers historie om sin opvækst i landsbyen Vollerup, midt i Sønderjylland, midt i det nationale, midt i mekaniseringen af landsognet og landbruget. En opvækst med masser af fylde og med mulighedernes marked placeret overalt i det lille samfund, hvor der både er gode eksempler på udviklende frihedsgrader og eksempler på præcis kontrol. Forfatteren er skarp i erindringen og medrivende i de mange små episoder, som må bringe erindringen om barndommen op i alle, der er født før 1960. Også denne bog fik god omtale i pressen.

Historiske udflugter 2015

2015 tilbød Historisk Samfund såvel en endagstur den 13. juni til Ditmarsken som en firedages rejse den 20-23. august til Sachsen-Anhalt, begge gange med Lars N. Henningsen og Carsten Porskrog Rasmussen som fagligt kyndige og underholdende ledere og med Mogens Asmund som praktisk tovholder. Begge ture blev gennemført med 48 deltagere i en fuld bus og gentages i 2016. På turen til Ditmarsken så deltagerne kirken og kirkegården i Lunden, Wesselburen, Heide med det gigantiske torv ved den store bykirke, Hemmingstedt, hvor ditmarskerne besejrede danserkongen i år 1500 samt Meldorf med landbrugsmuseet, kirken og den velbevarede bykerne.

Udflugten til Anhalt havde byerne Dessau, Zerbst, Köthen og Bernburg som mål. I Köthen så deltagerne byens slot og kirke. I Bernburg blev det store og meget malerisk renæssanceslot besøgt. I Zerbst lå både slot og kirke som ruiner og mindede på én gang om byens ældre historie og om krigens ødelæggelser. Omkring den største af byerne, Dessau, så deltagerne den perlerække af slotte og parker, der samlet er erklæret for UNESCO-verdensarv: Oranienbaum, Mosigkau og Wörlitz.

Historiske udflugter fylder også meget i kredsens program. Tønder kreds tog den 4. juni på en seks-dages bustur. Den gik over Tyskland og Holland til Belgien, hvor deltagerne så Brügge og Brüssel og slagmarken Flandern med forskellige museumsbesøg, bl.a Hooge Crater og Käthe Kollwitz Tower. Turen gik videre til Ardennerne til Sedan med overnatning på en middelalderborg og derfra hjem. Der var 40 deltagere i turen.

De øvrige udflugter, som kredsene arrangerede, havde mål i hjemstavnen. Haderslev kreds besøgte Sønderjysk Skolemuseum den 9. december og så det nye byggeri, og der blev givet eksempler på de historier, som museet fortæller.

Aabenraa kreds tilbød tre turoplevelser i pilgrimmenes spor på den gamle Hærvej gennem Aabenraa Kommune. Den første tur gik til Øster Løgum Sogn og havde Erling Madsen som guide. Deltagerne så kirken og kørte derfra videre til Immervad Bro og pilgrimsherberg. Turen fortsatte til Hærulf-stenen og den nærliggende kæmpehøj, Strangelshøj, med bautasten og sluttede på Damgårds Mølle. Næste tur havde Carsten Porskrog Rasmussen som guide og Toldsted som udgangspunkt. Næste stop var det gamle tingsted Urnehoved, og derefter gik turen videre til Kliplev Kirke med fortælling om Ahlefeldt-slægten fra det nærliggende Søgård Gods. Turens sidste mål var Strågårds Smedje i Kliplev. Tredje tur havde Arne Bondo Andersen som guide. Den startede ved Bommerlundstenen/Gejlåbroen. Næste stop var Bov kirke med fortælling om slaget ved Bov den 9. april 1848. Derefter kørte deltagerne til "Den krumme vej". Aftenen sluttede på Oldemorstofte. Til dels på grund af dårligt vejr var deltagerantallet noget svingende, fra 32 til 20 og 16. Til gengæld havde

kredsen en stor succes med 100 deltagere i sin udflugt *På sporet af de gamle kaptajner* på Løjt Land med Mikkel Leth Jespersen som guide. Turen førte fra Strågård, hvor Jørgen Bruhn og hans søskende voksede op i slutningen af 1700-tallet gennem Dyrhave og Stollig, Løjt Skovby, Barsmark og videre til Løjt Kirkeby. Aftenen sluttede på Rundemølle.

Sønderborg kreds havde i 2015 infrastrukturen på Als som tema. Kredsen besøgte veteranogtsforeningen ”Amtsbanerne på Als” - ”E Kleinbahn”. Her så man værkstederne og foreningens godsvogn og motortrolje og fik et foredrag om Die Alsische Kleinbahnen. Sonny B. Andersen tog kredsen med på en vandretur gennem Sønderborg. Man fulgte statsbanens gamle spor fra Christian X's bro op gennem byen til den nuværende busstation og gennem Kongevejsparken, og dernæst søgte man forløbet af æ Kleinbahn og kulbanen tilbage til Søndertorv. Et tredje arrangement inden for temaet fandt sted i tilknytning til generalforsamlingen, hvor Henning Mathiesen holdt foredrag om postvæsenets historie, specielt i Sønderborg. Kredsen sidste udflugt gjaldt Sottrup Kirke, hvor sognepræst Vibeke F. von Oldenburg viste rundt i kirken og Mindelunden.

Kredsenes øvrige arrangementer

Kredsen holdt som sædvanlig generalforsamling med foredrag. I Sydslesvig kreds blev den indledt med en rundvisning i Slesvig roklubs nye lokaler, og Nis Hardt fra Danevirke Museum fortalte om arkæologi i Slesvig. I Tønder kreds fortalte Dan Obling fra Toftlund om Første Verdenskrig. I Aabenraa kreds var der foredrag af Lars N. Henningsen om hertugslægten på Gottorp. Aabenraa kreds var som sædvanlig medarrangør af afstemningsfesten på Folkehjem.

Sønderborg kreds arrangerede to foredragsaftner om arkitektur. Peter Dragsbo fortalte om grænselandsarkitektur i Sønderjylland 1864-1940 og John Kronborg Christensen om landlige bygge- og boligtraditioner på Als fra 17- og 1800-tallet.

René Rasmussen holdt desuden foredrag om russiske krigsfanger på Als og i Sundeved.

Sydslesvig kreds arrangerede en vellykket og velbesøgt debataften med temaet: Hvem og hvad er Det danske Mindretal i dag? På Jaruplund Højskole. Aftenen havde udgangspunkt i en undersøgelse af mindretallet ved Adrian Schaeffler-Rollfs (MA), som blev kommenteret af Jørgen Kühl og Karen Margrethe Pedersen. Aftenen var arrangeret i samarbejde med Dansk Centralbibliotek, Sydslesvigsk Forening og Folkeuniversitetet.

Kredsene nord for grænsen holdt efter sædvanen møde med de lokalhistoriske foreninger og arkiver i deres område. Der er stadig god tilslutning til disse fællesmøder.

Kredsbestyrelserne samledes med to styrelsesmedlemmer fra hovedforeningen til et fælles efterårsmøde, hvor fælles udfordringer og tiltag blev diskuteret, beretninger aflagt og planer fremlagt. Kredsene nedsatte et fælles ”fornyelsesudvalg” til diskussion af deres fremtidige arbejde og samarbejde.

Blik ind i fremtiden

Historisk Samfunds og Museum Sønderjylland fælles projekt med en sønderjysk søfartshistorie i to bind gjorde gode fremskridt i 2015. Takket være bevillinger fra P.J. Schmidts Fond og Michael Jebsen Fonden og senest fra BHJ-Fonden – og i kraft af samarbejdspartneres egenfinansiering – kunne vi i 2015 ved Stefan Pajung gennemføre et forberedende studium i Sønderborg Skipperlavs arkiv. Et forstudium om glasfiberværfter kunne udføres ved en praktikant på Marstal Søfartsmuseum. Pengene rækker ligeledes til frikøb af de fire af de fem forskere, som skal skrive de to bind: Flemming Rieck, Bjørn Poulsen, Martin Rheinheimer og Karsten Hermansen, mens Mikkel Leth Jespersens bidrag bliver til i hans arbejdstid ved Museum Sønderjylland. De forskellige forfattere går i gang i løbet af 2016. Der gøres endnu forsøg på at finansiere et forstudium af de maritime stednavne, ligesom der via

fondstilskud skal skaffes dækning for trykkeudgifterne. Værket vil udkomme i 2018.

I 2015 og begyndelsen af 2016 har vi været igennem mange overvejelser om digitale udgivelser. Som tidligere nævnt har vi indgået samarbejde med Det Kongelige Bibliotek om at få Sønderjyske Årbøger og Sønderjysk Månedsskrift på nettet i søgbar form fra henholdsvis 1889 og 1924 og indtil tre år fra nutiden. Samarbejdet vil muligvis blive udvidet til også at omfatte digitale udgaver af de løbende årgange, men under den forudsætning, at det stadig skal være en fordel at være medlem. Når det gælder vore bøger, tog vi i begyndelsen af i år det første skridt ved at udgive *Sønderjylland under krig og besættelse* som e-bog hos Publizon. Men det er ikke gjort med det, det andre ældre skrifter skal også på elektronisk form, og foreningen skal have en ny hjemmeside, hvilket der også er gjort indledende skridt til i dette forår.

Forberedelserne til genforeningsjubilæet i 2020 fyldte også en del på foreningens dagsorden i 2015. Der blev lagt planer for vore egne tiltag – foredragsrække, bogudgivelse og e-bog – og for samarbejde med andre om de tiltag, vi ikke selv kan eller skal løfte. I dette forår blev jubilæet på vort initiativ drøftet i de nationale foreningers netværk, som rettede henvendelse til Region Syddanmark og de syd- og sønderjyske kommuner.

For så vidt er der grund til et optimistisk syn på fremtiden – hvis det blot ikke var for tilbagegangen i vores medlemstal. Ved årets begyndelse var der 2.304 medlemmer og ved dets slutning 2.218. Selv om der langt fra er tale om noget frit fald, er der nu igen – efter de gode år som følge af udgivelsen af *Sønderjyllands Historie 1-2* og *Sønderjylland A-Å* – tale om en gentagende årlig afgang. Den udvikling vi vil naturligvis gerne have vendt, og bl.a. vores deltagelse i ”Historiske Dage” tidligere på måneden er et initiativ, der trækker i den rigtige retning. På positivsiden skal fremhæves, at vi – ikke mindst via omkostningsreduktioner – har fået styr på vores økonomi, som har lidt under savnet af store sællerter på bogfronten. Vores kasserer

Arne F. Jørgensen har i samarbejde med kontoret et solidt greb om bogholderi- og regnskabsopgaverne.

Kontoret – frivillige hjælpere

Ændringerne på kontoret, der blev iværksat i begyndelsen af 2015, har i det hele taget været en succes. Som nævnt i sidste årsberetning bemandes og styres kontoret nu helt og holdent af frivillige: Hans-Ole Mørk, Mogens Asmund, Henrik Posselt og Maria Erbs. Efter formandens mening har kontoret ikke i mange år kørt så godt som nu. Andre frivillige kræfter har medvirket i 2015. Finn Bach har besøgt alle sønderjyske boghandlere for at afsætte vore bøger i kommission, ligesom han har stået for bogsalget ved mange arrangementer. Vi har med Kristian Pallesen som ankermand videreudviklet de elektroniske nyhedsbreve. Kristian Pallesen redigerer endvidere foreningens indstik i *Sønderjysk Månedsskrift*, mens Hans-Ole Mørk står for den grafiske udformning. Foreningen skylder alle de frivillige en stor tak for indsatsen.

Tak til fonde og samarbejdspartnere

Historisk Samfund for Sønderjylland skylder som de foregående år Museum Sønderjylland - Institut for Sønderjysk Lokalhistorie en stor tak for assistancen til vores sekretariat, ligesom Museum Sønderjyllands andre afdelinger og Rigsarkivet i Aabenraa lagde plads til mange af vore arrangementer på favorable vilkår.

I 2015 har vi igen haft et godt samarbejde med Idrætshøjskolen i Sønderborg om et ugekursus i historie, denne gang med landbrugets historie nord og syd for Kongeåen som tema. Der deltog 37 i kurset. Også det gode samarbejde med Folkeuniversitetet blev fortsat, idet der blev holdt en foredragsrække i Herning om Sønderjyllands historie med 29 deltagere.

I årets løb har vi med tak modtaget tilskud fra Kulturministeriet, Den sønderjyske Kulturaftale, Dansk Kultursamfund af 1910, Gunder og Mattes Matthiesen Nissens Fond, Vicepolitimester Per Thaulows og Hustru Eva Agnete Thaulow, født

Kihlstrøm's, Fond, H.P. Hanssens Mindefond, Sydbank Sønderjylland Fond samt Lauritz og Augusta Dahls Mindelegat.